

10. C. 72.

GOVORI

DRŽANI PRIGODOM

INSTALACIJE REKTORA

NA

KR. HRV. SVEUČILIŠTU FRANJE JOSIPA I.

ZA

ŠKOLSKU GODINU 187⁵/6.

OBAVLJENE DNE 19. LISTOPADA 1875.

U ZAGREBU.

TISKOM DRAGUTINA ALBRECHTA.

1876.

I.

GOVOR

ODSTUPAJUĆEGA REKTORA

MATIJE MESIĆA,

ZAČASTNOGA KANONIKA NADB. KAPTOLA ZAGREBAČKOGA, KR. JAVNOGA
REDOVITOGA PROFESORA HRVATSKE POVIESTI, ČLANA IZPITNOGA PO-
VJERENSTVA ZA TEORET. PRAVNO-HISTORIČKI DRŽAVNI IZPIT, PRAVOGA
ČLANA JUGOSLAV. AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI.

POVIEST SVEUČILIŠTA GODINE MDCCCLXXIV—LXXV.

Slavna sveučilištna skupštino!

Svietla i visoko cienjena gospodo!

Danas slavi sveučilište naše dvojaku svečanost: obavlja naime naravi stvari opravdanu, te zato i zakonom naročito naredjenu svečanu instalaciju svoga za školsku godinu 1875/6 izabranoga rektora magnifika, a podjedno slavi prvu godišnjicu obstanaka svoga, uspomenu dakle onoga u kulturnoj poviesti našega naroda preznamenitoga dana, kad-no je bilo naše sveučilište uza radostne uzklrike svega naroda našega i svih prijatelja prosvjete i napredka svečanim načinom otvoreno s istoga ovoga sjajnoga mjesta, u kojem smo se i danas sakupili.

Ti za sveučilište naše toli znameniti povodi ove današnje skupštine dovoljnom bijahu za nas pobudom, da se povedemo za primjerom inih sveučilišta, koja prigode, našim slične, svojim načinom, a ne bez koristi, slave i svetkuju.

I mi dakle označenu sveučilištnu slavu slaveći, prva pri tom rieč ide mene, kano-ti onoga, komu je u dio pala zamierna čast, te sam se mogao po izboru svojih drugova i s privolom vlade Njegova Veličanstva nazvati prvim rektorom hrvatskoga sveučilišta, prozvanoga po prejasnom imenu uzmožnoga našega vladara, cara i kralja Franje Josipa I.

Vršeći tako dužnost onu, koja me kod današnje slave ide kao rektora za prvo godište našega sveučilišta, zadnji ću put progovoriti s ove odlične i uzvišene stolice, te ću zatim i nju i s njom čast i zvanje rektorsko ustupiti i predati svojemu mnogo cienjenomu nasljedniku.

Predmet govoru svojem, koji kanim progovoriti u ovoj slavnoj skupštini, nemoram, dà niti nesmijem daleko tražiti: jer mi se on sâm sobom i s vele bliza nudja.

Kao što tada, kada sam imao prvi put progovoriti u sjajnom sboru kao rektor istom otvorenoga hrvatskoga sveučilišta, ništa nije bilo naravnijega, nego da o tom prosborim: koja je i kakova sredstva naš narod tečajem vremena imao za svoju višu naobrazbu u znanostih, dok se nije napokon zadobavio poput inih napredujućih naroda svoga sveučilišta: tako sada, gdje je to sveučilište proživjelo jednu godinu žitka svoga, nemože biti ništa zanimivijega, nego ako se razloži, kako je ono te prve godine svoga obstanka živjelo i radilo, te na koliko je bilo vrijedno zadovoljavati velikim svojim zadatkom u interesu obćenite i posebne nam narodne prosvjete i naobrazbe.

To, što mi sama stvar nudja kao predmet za moj govor, prihvaćam ja tim radje, što ću tako radeć vieran ostati običaju inih takodjer sveučilišta, a suviše još i zato, što bez onakova osvrta, kano što ga čas prije označih, slava godišnjice sveučilišta našega nebi imala pravoga značenja.

Po tom dakle ima govor moj prikazati u kratkih crtah po-glavite momente u poviesti sveučilišta našega za prve godine njegova života i djelovanja.

Komu je iole poznata poviest sveučilišta; tko znade, da su se ona sveučilišta germanskoga, romanskoga i slovienskoga svieta, koja danas slove sa svoga divnoga djelovanja na polju znanosti i nauke, do svoje sadanje znatnosti uzniela samo nakon mnogih i težkih radnja i napora, te uza pomoć prijaznih si okolnosti i sгода, znat će već unaprieda i sâm, da mu ja neću moći u svojem povjestničkom nacrtu sveučilište naše prikazati kao u svem ravna premca visokih učilišta davna postanka i mnogoljetoga postupnoga razvijanja i djelovanja. Nu kao što je sveta dužnost tih velikih i davnih sveučilišta, da se uzdrže na visini, na koju su ih podigla predjašnja koljena, pače da se svojim marom i radom uznesu do još većega stupnja savršenosti: tako mora manje i u postanku se svojem nalazeće sveučilište najozbiljnije o tom nastojati, da prema silam svojim zadovoljava zadatkom svojim, da tako korak po korak napredujući što prije vrijedno bude po bok se staviti prednjakom svojim, velikim i slavnim. To je zakon, koji je valjalo sliediti i našem sveučilištu, te zato mora biti mojom zadaćom, da pokažem, kako je ono shvatilo svoje zvanje, te kako je, s kojima silami i sredstvi, radilo oko zadataka svojih.

Govor svoj, u tu svrhu jednostavno i bez nakita sastavljen, tako sam ja udesio, da mi najprije ob onom rieč bude, što se je tečajem prošle godine učinilo za dalji razvitak zakona i pravila, po kojih se ravna život sveučilišni u raznih njegovih praveih; zatim će se progovoriti o silah, koje su tu radile, te o sredstvih i pomoćih, što su bile sveučilištu pružane, da uzmogne s uspjehom težiti za svrhama svojimi, a napokon će se ono razložiti, što je učinjeno u tu svrhu, da se sveučilište naše iz malih svojih zametaka dalje razvija, kako da jednom bude prava „Universitas litterarum“.

Najbitnija i najpotrebitija pravila za razvijanje svoga života dobi sveučilište naše u zakonskom članku od 5. siečnja 1874. ob ustrojstvu sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu, te u naredbi vis. odjela za bogoštovje i nastavu od 5. rujna 1874. br. 3715, kojom je bio izdan naputak za provedbu malo prije spomenutoga zakona.

Nu buduć da niti opetovano spomenuti zakon, niti naredba za njegovu provedbu izdana, nisu mogli sve ono izerpiti, što je sveučilištu za život njegov nužno, zato je valjalo djelo započeto dalje nastaviti i razvijati.

Usljed toga dobi sveučilište naše djelovanjem faktora po zakonu i po ustavu sveučilišnom na to zvanih više zakona, naredaba i odluka, kojimi se je ustroj njegov usavršio i uspješno mu djelovanje bolje zajamčilo.

Navest ću redom, što je u tom pogledu znamenitijega

Putem zakonotvorstva stvoren bi zakon od 26. kolovoza 1875. ob izboru rektora na ovom kr. sveučilištu, koji je u bitnosti svojoj jednak sa sličnim zakoni inih sveučilišta, naročito naše monarkije, te se od zakona, valjajućega u tom poslu u zemljah u carevinskom vieću zastupanih, samo po tom luči, što je u nas pridržan poput njemačkih, pak i ugarskih sveučilišta tako zvani turnus fakultetā, po kojem se rektor bira redom iz svih fakulteta.

Drugi predmeti biše uredjeni bez sudjelovanja vlasti zakonotvorne putem samih naredaba. Tako dobi sveučilište disciplinarni red, koji je bio izradjen u akademickom senatu prema onim propisom, koji u tom vriede na ostalih sveučilištih monarkije, te je stekao odobrenje vis. odjela za bogoštovje i nastavu u njegovu odpisu od 2. veljače 1875. br. 5248 ex 1874., koji je vis.

II.

POZDRAVNI GOVOR

D^{RA} ALEKSANDRA PL. BRESZTYENSZKY-A,

DEKANA PRAVO- I DRŽAVOSLOVNOGA FAKULTETA, KR. JAVNOGA REDOVITOGA
PROFESORA GRADJANSKOGA PARBENOGA I IZVANPARBENOGA POSTUPNIKA I
UGARSKO-HRVATSKOGA GRADJANSKOGA PRAVA, ČLANA KR. POVJERENSTVA
ZA DRŽAVNE IZPITE RAZDJELA PRAVNO-POVJESTNOGA, SUDSTVENOGA I PO-
LITIČKOGA, ZAPRISEŽENOGA TUMAČA MAGJARSKOGA JEZIKA KOD KR. SUD-
BENOGA STOLA ZAGREBAČKOGA.

Velemožni gospodine Rektore!

Visoko štovana gospodo!

Prastari i liepi je običaj, proslaviti prigode, u kojih se ukazuje koja viša ideja.

Postoji on i kod pojedinca i kod zajednica, počam od uzkoga obiteljskoga kruga rek bi do celoga prosvjetljenoga čovječanstva.

I sveučilišta, te najsavršenije i najviše zajednice naučajućih i učećih se, običavaju od davna slaviti osobito instalaciju rektora magnifika.

Tom prigodom izvjestjivaju ona javnost o svom radu, slave svoju autonomiju i svoga novoga vrhovnoga dostojanstvenika. I naše zakonodavstvo odredi na predlog akademičkoga senata zakonom od 26. kolovoza t. g. o izboru rektora, da se vrši taj liepi universitetski običaj i na hrvatskom sveučilištu, proslavljenom previšnjim imenom premilostivoga nam kralja.

I evo nas ovdje u tih svetih prostorijah, da instaliramo našega ovogodišnjega rektora magnifika.

Po universitetskom običaju izvesti nas najprije odstupajući rektor magnifik o životu, djelovanju i napredku našega mladoga sveučilišta za 1. godine njegovog obstanka; uvjeren sam, da će to točno izvjestje živo zanimati hrvatski narod, koj je, oduševljen neumrlim onim govórom velikoga umnika Dra. Pavla Muića, izuštenim u našem saboru god. 1861. i potaknut velikodušnim darom plemenitoga mecena Dra. Josipa Jurja Strossmayera, položenim god. 1866., tolikimi žrtvami stvorio sveučilište. Izvjestiv nas tako odstupljujući rektor magnifik, pozove svoga nasljednika na onu uzvišenu stolicu, skoje je on prošle školske godine ravnao našim sveučilištem neumornom revnostju, najvećim požrtvovanjem i najplemenitijim oduševljenjem.

Po sveučilištnom običaju zapala je mene čast, da pozdravim kao dekan fakulteta, koji broji Vašu Velemožnost odličnim svojim

članom, na ime celoga sveučilišta Vas, Velemožni Gospodine, kadno zasjedoste uzvišenu rektorsku stolicu.

Odazivam se osobitom radostju toj zadaći, radujući se toli ideji koli i osobi našega današnjega slavlja.

Rekoh, da sveučilišta slave instalacijom rektora svoju autonomiju.

Kadno su utemeljena prva sveučilišta, da razsviete na daleko poput svetionika, put k-napredku i usavršenju čovječanstva, podielivaše istim crkva i država velikih pravah i povlasticah, gradiše jih mal ne souverenimi, dozvoljavajuć, da si sama stvaraju statuta, dajuć jim vlastito sudstvo, redarstvo i upravu, ovlastjavajuć jih, da si biraju sama sve i najviše dostojanstvenike i poglavare i da popunjavaju profesorske katedre.

Ta velika sloboda sveučilišta bijaše sasma opravdana u doba, kad je trebalo rek bi umjetno čuvati klicu i slabahnu biljku napredka od stostrukih pogibelji, u doba, kad-no si je jedina crkva sviestna bila kulturne svoje misije, kad-no se jošte nije popela državna ideja do prave visine, u doba, kad-no državne vlasti niti nepoznavahu humanitarnih interesa.

Nu čim su se okolnosti u tom obziru pokrenule na bolje, postajale prijašnja mal ne neograničena sloboda sveučilišta nepotrebnom.

Moderna država stavlja si danas sama ciljem zaštitu i unapredjenje svih opravdanih pravnih i humanitarnih interesa, ona s toga više nepoznaje u sebi souverenih elemenata, ona stvara sama za sve jednake zakone, i sudi sama svim u njoj živućim subjektom. Moderna država neprijeti više napredku i znanostim, već jih usuprot uzima pod svoje moćno okrilje.

A medju to razvila se je i prosvjeta iz one slabe klice i biljke do jakoga, neoborivoga stabla, kojemu netreba više prijašnje vanredne zaštite, već koje je samo postalo najačim izvorom i najčvršćim štitom prave uredjene slobode, „Doctrinae lumen gentium vigor.“

Pokret taj bijaše od velikoga upliva i na položaj sveučilišta.

Moderna država, sviestna si svoje kulturne misije, i poznajući narav i potrebe znanstvenoga napredka, ostavi i zajamči sveučilištem ona prava, koja ista kao najviši znanstveni zavodi trebaju, a kojimi se neokrnjuje ideja državne souverenosti, jednako prava i vrhovnoga nadzora države.

Sveučilišta uživaju danas, osobito u srednjoj Europi, slobodu naučanja i učenja, sveučilištni profesori imaju prvu i mjerodavnu riječ kod popunjivanja učiteljskih stolica, njim pripada i pravo birati sveučilišne dostojanstvenike i poglavare. U tom sastoji današnja autonomija sveučilišta.

Takovu podieli naše zakonodavstvo zakonom od 5. siječnja 1874. i od 26. kolovoza 1875. i našem sveučilištu.

Scienim i osvjedočen sam i obzirom na karakter hrvatskoga naroda, da će našem sveučilištu prijati autonomija, da ju neće nikada zlo rabiti.

Jedva je ikoj narod svoju autonomiju toli visoko cijenio, ko-što hrvatski.

Usljed najljućih borba sa Turci, koji jur podjarmiše Bosnu, Srbiju i Bugarsku, branili su hrvatski stališi i redovi svoju autonomiju na domaćih i zajedničkih saborih, te nedozvoliše nikada, da bude „Regnum Croatiae“ samo historički pojam.

I danas ponosi se, brojem istina maleni, al umom i srcem, voljom i poštenjem veliki hrvatski narod, jedini izmedju svih slavenskih prostrane austro-ugarske monarkije, državno-pravnom individualnošću, a to, što si je naš narod znao uživati svoju autonomiju, dokazuje, da ju nije nikada zlo rabio, u čem će ga sliediti i hrvatsko sveučilište.

Spram vanjskomu svijetu ukazuje se sveučilišna autonomija najviše u velikom dostojanstvu rektora magnifika.

Sveučilištni rektori stekoše u srednjem vieku odlikovanja, koja bijahu onda atributi najviših crkvenih i državnih dostojanstvenika. Njihov je naslov „Magnificentia“, njim pripada pravo nositi grimizni plašt, zlatni ovratni lanac sa kolajnom, pred njimi se nosi veliki srebrni pedum.

Svi ti znakovi postoje jošte i danas mal ne na svih sveučilištih, te se upotrebljavaju kod svećanih zgoda.

A i rektori bijahu si sviestni svoga visokoga dostojanstva, te ne jedanput zahtjevahu prednost u rangi pred biskupi; parizki rektori pače i pred samimi stožernici.

Nije s toga čudo, što vidimo medju rektori i vladarā i članovā vladajućih kuća, koji se zovu za razliku od ostalih „rectores magnificentissimi.“

Sveučilišne rektore nalazimo napokon u crkvenih i državnih saborih.

nadalje najsvetiju moralnu i pravnu našu dužnost; uložiti ćemo prije svega sve sile u naša predavanja, želeći, da budu ova živo i zdravo vrelo nauke našim slušateljem, na kojih neposrednu korist moramo obratiti sve naše znanje i umjenje.

Učeći se dio sveučilišta, naši slušatelji, oduševljeni ljubavju pram domovini i znajući, da joj mogu koristiti samo znanjem, u kojem je ona, braneć kršćansku kulturu, za drugimi narodi zaostala, unapredjivati će patriotskim zanosom razvoj sveučilišta, vršeć točno akademičke građanske dužnosti, koje su dragovoljni u želji za znanostju preuzeti.

Jest, svi mi članovi hrvatske almae matris, visoko cijeneci našega rektora magnifika, Dra. Stjepana Spevca, podupirati ćemo svimi silami njegovo plemenito nastojanje oko napredka i slave sveučilišta.

Primito blagohotno Velemonži Gospodine rektore, to naše svečano obećanje, i dozvolite da svečanom ovom prigodom sakupljeni članovi hrvatskoga sveučilišta pozdrave Vašu Velemožnost iskrenim hrvatskim

Živio!

III.

G O V O R

NASTUPAJUĆEGA REKTORA

DRA. STJEPANA SPEVCA,

KR. JAVNOGA REDOVITOGA PROFESORA RIMSKOGA PRAVA, PREDSEDNIKA
KR. POVJERENSTVA ZA DRŽAVNI IZPIT RAZDJELA PRAVNO-POVJESNOGA,
ČLANA KR. POVJERENSTVA ZA DRŽAVNE IZPITE RAZDJELA SUDSTVENOGA I
POLITIČKOGA.

ODNOŠAJ SVEUČILIŠTA PRAMA DRŽAVNOJ VLASTI.

Slavna sveučilištna skupštino!
Visokoštovana gospodo!

Kod naroda imajućih sveučilišta, zrcali se duševni život njihov i prosvjetno stanje osobito u sveučilištih. — Na ovih bo sastaju se muževi, koji se izključivo znanošću bave ili kojim je glavno barem zanimanje znanstveni rad. — Na sveučilištu sakuplja se mladež izučivši učene škole ili gimnazije, stranom da nastavi na višem stepenu nauke, koje je već učila na gimnaziji, da dotjera obćenito naobraženje do što veće potpunosti; stranom pako, da uči strukovne znanosti (nauke), koje vode u viša zvanja crkve i države, da se pripravi, da uzmogne što bolje služiti narodu svome. — Na sveučilištih usredotočuje (koncentrira) se dakle osobito duševna radnja naroda, s toga se na sveučilištu najbolje vidi stanje duševnoga napredka, da li narod napreduje ili nazaduje. — Sveučilišta su i u mnogom drugom obziru važna za razsudjivanje naroda i njegovih odnošaja, tako se vidi iz bogatih sbirka učevnih i razabire se ne samo, da narod materijalno dobro stoji, već da se i u duševnom obziru nalazi na onom stepenu razvoja, gdje rado žrtvuje materijalna dobra, da steče duševnih, i da više štuje ozbiljnu znanost nego li puku zabavu. U shodno uređenoj nauci vidi se, da se narod nalazi u duševnom ravnovjesju, da mu duševnoga života nestežu niti neumjestni propisi redarstveni, niti obziri vjerski, niti mu muti mir bezobzirna radikalnost. —

Ako li je pako sveučilište u tako tiesnom savezu sa čuvstvom naroda, ako je ono odsjev njegove vrline i njegovih kreposti, može se lahko razumjeti živi interes, koji pokazuju za svoja sveučilišta narodi jedri i samosvjestni, kojim prate djelovanje njihovo podupirajući znanstveno nastojanje, a odsudjujuć nemar i nehajstvo. —

Uzhićenje, kojim naš narod prije godinu dana pozdravi otvorenje našega sveučilišta, kao što i mnogobrojna ova današnja skupština pobudjuje u meni najbolje nade u duševni napredak naroda našega i u prosvjetnu mu budućnost. —

Što je sveučilište naše u prvoj godini svoga života učinilo, kakove je uspjehe polučilo, to izvoliste malo prije čuti iz usta visokoštovanoga moga predšastnika g. prof. M. Mesića, koji evo današnjim danom javno odstupa sa stolice rektorske. — Neka mi bude dopušteno, da mu u tom svečanom času na ime ukupnoga sveučilišta izreknem najusrdniju hvalu, što je vanrednom vještinom, savjestnošću i požrtvovanjem, neštedeći niti svoga slabšnoga zdravlja, ravnao mladjačnim našim zavodom, te si je ljubeznim postupanjem znao steći i sačuvati štovanje i ljubav svekolike akademičke mladeži i svojih drugova, koji u njem štiju uzor savjestna profesora, zaslužna književnika i iskrena rodoljuba.

Uspješno djelovanje svenčilišta odvisi od mnogovrstnih uvjeta. — Jedan od najvažnijih jest poznavati dobro biće i narav njegovu. Samo bo onda biti će moguće u ustrojstvu njegovu učiniti ono, što naravi njegovoj najbolje odgovara, samo onda nemože dvojbenim postati, što mu je zadaćom, što li svrhom, samo onda mogu se sigurna i najbolja sredstva birati, da se zadaći odgovori i da se svrha postigne. Imajući to pred očima, scienio sam, da neće biti sasvim suvišno i neumjestno, ako u kratko koju proshorim ob ustroju sveučilišta, njihovoj naravi, zadaći i ob odnošaju prema državnoj vlasti. —

Na sveučilištih njeguju se već gotovo osam vjekova najvažnije znanosti ljudske, nu jedna od tih znanostih stoji u osobito tjesnom savezu s poviešću sveučilišta, a to je znanost rimskoga prava. — Nauka bo rimskoga prava bijaše ne samo pravim uzrokom, što se je stvorilo prvo sveučilište, već ona spaja sveučilišni život neposredno sa klasičnim vekom Rimljanah; ona je neprekinuta povorka (niz), u kojoj se reda rad duha čovječjega od preko dvie hiljade godina. — Doista jedan od najveličanstvenijih pojava u prosvjetnoj poviesti čovječanstva.

Rimsko pravo, postignuv u spisih klasičnih pravnika vrhunac razvoja, nije izgubilo kreposti zakonske, kada na ruševinah zapadnoga rimskoga carstva germanska plemena podigoše germanske države. — Dapače u istih tih germanskih državah

bude mu priznana zakonska moć, te doživi više kodifikacija, medju kojima postiže osobito „lex romana Visigothorum“ ili „breviarium alaricianum“ veliki i trajni upliv na uporavu prava u sudovih. Glavna kodifikacija rimskoga prava izvedena je ipak u istočnom rimskom carstvu, i to carem Justinijanom u ono vrijeme, kada bijaše Italija skupa s Rimom u rukuh iztočnih Gota. — Justinijan nepriznavajući vlasti gotske i držeći sebe zakonitim gospodarom Italije, potvrđuje uz pravnu školu carigradsku i beritsku takodjer i rimsku, premda ova nebijaše u ono vrijeme i faktično u vlasti njegovoj, te naredjuje, da su samo one škole vlastne javna predavanja o pravu držati. —

Osvajajuć kašnje po svojih vojvodah Italiju, uvadjaše zakonike svoje u dielovih otetih neprijatelju, a svladavši Gote sasvim, uredi pravno stanje Italije definitivno pragmatičkom sankcijom „Pro petitione Vigili“ i potvrdi naročito rimsku pravnu školu. — Takovim načinom uvede Justinijan zakonike svoje na zapadu i u sudbenu porabu i u školu. —

Ob udesu rimskoga prava od ovoga vremena pak sve do 12. vjeka pisalo se je vrlo mnogo, te postojahu, a postoje stranom još i sada razna mnienja. Sve do našega vjeka držalo se je obćenito, da je rimsko pravo izgubilo skoro iza pada zapadnoga carstva zakonsku moć i da se usljed toga počelo zanemarivati u školi, te bude napokon sasvim zanemareno i zaboravljeno. Zaboravljeno tako čamilo je u tami sve do početka 12. vjeka, gdje bude pukim slučajem na svjetlo izneseno, ter za kratko vrijeme postigne izvanredno veliku važnost. Ovo mnienje opovrgao je Savigny¹⁾ na toliko, što je dokazao vrlo obširnim iztraživanjem, da je rimsko pravo od početka srednjega vjeka pak sve do glosatora neprekinuto u porabi bilo kod sudova, da se je kroz cielo to vrijeme učilo u običnih školah kao dio retorike, te da su i djela o njem u ono vrijeme pisana. Nu da upravo ta poraba pokazuje, u koli lošem stanju nalazila se je nauka rimskoga prava. — I znanstvena djela o tom pravu, izprave sastavljene o pravnih poslovih, i osude izrečene na temelju rimskoga prava pokazuju najveću neznanstvenost. — To stavlja on u savez sa tadanjim duhom vremena, sa okolnostmi

¹⁾ Geschichte des röm. Reiches im Mittelalter. 2. izdanje u Heidelbergu 1834.